

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין:

1) מתחיל בגנות ומסיים בשבח

א) 4 שאלות

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה. הַלַּיְלָה הַזֶּה כְּלוּ מִצָּה:

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שָׂאֵר יִרְקוֹת הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוּר:

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מְטַבֵּילִין אֶפְיֵלוּ פְּעַם אַחַת. הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים:

שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסַבֵּין. הַלַּיְלָה הַזֶּה כְּלָנוּ מְסַבֵּין:

ב) גנות

עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו ה' אלקינו משם, ביד חזקה וברזע נטויה,

ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו,

משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח:

מעשה ברבי אלעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר ברעזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון, שהיו מסבין בבגדי ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים, כל אלו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע, של שחרית:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

אמר רבי אלעזר ברעזריה. הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי, שתאמר יציאת מצרים בלילות. עד שדרשה בן זומא.

שנאמר: למען תזכר, את יום צאתך מארץ מצרים, כל ימי חיך הימים. כל ימי חיך הלילות. וחכמים אומרים: ימי חיך העולם הזה. כל ימי חיך להביא לימות המשיח:

א) 4 שאלות

כנגד ארבעה בני דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר? מה העדת והחקים והמשפטים, אשר צנה ה' אלקינו אתכם? ואף אתה אמר-לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

רשע מה הוא אומר...

תם מה הוא אומר?

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא. יכול מבעוד יום. תלמוד לומר. בעבור זה. בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך:

ב) גנות

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו.

ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר:

ויאמר יהושע אל כל העם. כה אמר ה' אלהי ישראל, בעבר הנחר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור. ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנחר, ואולף אותו בכל ארץ כנען. וארבה את זרעו, ואתן לו את צחק: ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את החר שער, לרשת אותו. ויעקב ובניו ירדו מצרים:

ג) שבח

ברוך שומר הבטחתו לישראל. ברוך הוא.

שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר: ויאמר לאברהם ידע תדע,

כיגר יהיה זרעך, בארץ לא להם, ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם אתה הגוי אשר יעבדו דן אנכי. ואחרי כן יצאו, ברכש גדול:

ג) שבח

ברוך המקום. ברוך הוא. ברוך שנתן תורה

לעמו ישראל. ברוך הוא

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד, עמד עלינו לכלותנו.

אלא שבכל דור ודור, עומדים עלינו לכלותנו. והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

2) צא ולמד

צא ולמד, מה בקש לבן הארמי לעשות לעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקר את הכל, שנאמר:

ארמי אבד אבי, וירד מצרימה, ויגר שם במתי מעט. ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב:
וירד מצרימה, אנוס על פי הדבור.

ויגר שם. מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים, אלא לגור שם, שנאמר: ויאמרו אלפרעה, לגור בארץ באנו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך, כי כבד הרעב בארץ כנען. ועתה, ישבורנא עבדיך בארץ גשן:

במתי מעט. כמה שנאמר: בשבעים נפש, ירדו אבותיך מצרימה. ועתה, שמך ה' אלהיך, ככוכבי השמים לרב.

ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצינים שם:

גדול עצום, כמה שנאמר: ובני ישראל, פרו וישרצו, וירבו ויעצמו, במאד מאד, ותמלא הארץ אתם: **ורב.** כמה שנאמר: רבבה כצמח השדה נתתיך, ותרבי, ותגדלי, ותבאי בעדי עדיים: שדים נכנו, וישערך צימח, ואת ערם וערקה:

ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי.

וירעו אתנו המצרים ויענונו. ויתנו עלינו עבדה קשה:

וירעו אתנו המצרים. כמה שנאמר: הבה נתחכמה לו. פריצה, והיה כפיתקראנה מלחמה, ונוסף גם הוא עלשנאינו, ונלחם בנו ועלה מרהארץ:

ויענונו. כמה שנאמר: וישעמו עליו שרי מוסים, למען ענתו בסבלתם: ויבן ערי מסכנות לפרעה, אתפתם ואתרעמסם:

ויתנו עלינו עבדה קשה. כמה שנאמר: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:

ונצעק אלהי אלהי אבותינו, וישמע ה' את קולנו, וירא את ענינו, ואת עמלנו, ואת לחצנו:

ונצעק אלהי אלהי אבותינו, כמה שנאמר: ויהי בימים הרבים ההם, וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מרהעבדה ויזעקו. ותעל שועתם אלהאליהם מרהעבדה:

וישמע ה' את קולנו. כמה שנאמר: וישמע אלהים את נאקתם, ויזכר אלהים את בריתו, את אברהם, את יצחק, ואת יעקב:

וירא את ענינו: זו פרישות דרך ארץ. כמה שנאמר: וירא אלהים את בני ישראל. וידע אלהים:

ואת עמלנו. אלו הבנים. כמה שנאמר: כל-הבן הילוד היארה תשליכהו, וכל-הבת תחיון:

ואת לחצנו. זה הדחק. כמה שנאמר: וגם דאיתי את הלחץ, אשר מצרים לחצים אתם:

ויוצאנו ה' ממצרים, ביד חזקה, ובזרע נטויה, ובמרא גדול ובאותות ובמופתים:

ויוצאנו ה' ממצרים. לא עלידי מלאך, ולא עלידי שרף. ולא עלידי שליח. אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. שנאמר: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי כל בכור בארץ מצרים, מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה':

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך. והפיתי כל בכור בארץ מצרים. אני ולא שרף.

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא השליח. אני ה'. אני הוא ולא אחר:

ביד חזקה. זו הדבר. כמה שנאמר: הנה נדה; הויה, במקנך אשר בשדה, בשוסים בחמרים בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאד:

ובזרע נטויה. זו החרב. כמה שנאמר: וחרבו שלופה בידו, נטויה עלירושלים:

ובמרא גדול, זה גלוי שכינה. כמה שנאמר: או הנסה אלהים, לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, במסת באתות ובמופתים ובמלחמה, וביד חזקה ובזרע נטויה, ובמוראים גדלים. ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים, לעיניך:

ובאותות. זה המטה, כמה שנאמר: ואת המטה הזה תקח בידך. אשר תעשה בו את האתות:

ובמופתים. זה הדם. כמה שנאמר: ונתתי מופתים, בשמים ובארץ דם. ואש. ותימרות עשן:

דבר אחר. ביד חזקה שתיים. ובזרע נטויה שתיים. ובמורא גדול שתיים. ובאותות שתיים. ובמופתים שתיים: אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא עליהמצרים במצרים, ואלו הן: דם. צפרדע. כנים.

ערוב. דבר. שחין. ברד. ארבה. חשך. מפת בכורות:

רבי יהודה היה נוהג בהם סמנים: דצ"ף עד"ש באח"ב:

רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר, שלקו המצרים במצרים עשר מכות, ועל הים, לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר: ויאמרו החרטום אלפרעה, אצבע אלהים הוא. ועל הים מה הוא אומר? וירא ישראל אתהיד הגדלה, אשר עשה ה' במצרים, וייראו העם אתה'. ויאמינו בה', ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע, עשר מכות: אמור מעתה, במצרים לקו עשר מכות, ועל הים, לקו חמשים מכות:

רבי אליעזר אומר: מנין שכלמכה ומכה, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, היתה של ארבע מכות? שנגמר: ישלחם חרון אפו, עברה וזעם וצרה. משלחת מלאכי רעים. עברה אחת. וזעם שתיים. וצרה שלש. משלחת מלאכי רעים ארבע: אמור מעתה, במצרים לקו ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות:

רבי עקיבא אומר: מנין שכלמכה ומכה, שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, היתה של חמש מכות? שנגמר: ישלחם חרון אפו, עברה וזעם וצרה. משלחת מלאכי רעים. חרון אפו אחת. עברה שתיים. וזעם שלש. וצרה ארבע. משלחת מלאכי רעים חמש: אמור מעתה, במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות:

כמה מעלות טובות למקום עלינו:

אלו הוציאנו ממצרים, ולא עשה בהם שפטים, דנינו:
 אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, דנינו:
 אלו עשה באלהיהם, ולא הרג אתבכוריהם, דנינו:
 אלו הרג אתבכוריהם, ולא נתן לנו אתממונם, דנינו:
 אלו נתן לנו אתממונם, ולא קרע לנו אתהים, דנינו:
 אלו קרע לנו אתהים, ולא העבידנו בתוכו בחרבה, דנינו:
 אלו העבידנו בתוכו בחרבה, ולא שקע צרינו בתוכו, דנינו:
 אלו שקע צרינו בתוכו, ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דנינו:
 אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, ולא האכילנו אתהמון, דנינו:
 אלו האכילנו אתהמון, ולא נתן לנו אתהשבת, דנינו:
 אלו נתן לנו אתהשבת, ולא קרבונו לפני הר סיני, דנינו:
 אלו קרבונו לפני הר סיני, ולא נתן לנו אתהתורה, דנינו:
 אלו נתן לנו אתהתורה, ולא הכניסנו לארץ ישראל, דנינו:
 אלו הכניסנו לארץ ישראל, ולא בנה לנו אתבית הבחירה, דנינו:

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו:

שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג אתבכוריהם, ונתן לנו אתממונם, וקרע לנו אתהים, והעבידנו בתוכו בחרבה, ושקע צרינו בתוכו, וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו אתהמון, ונתן לנו אתהשבת, וקרבונו לפני הר סיני, ונתן לנו אתהתורה, והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו אתבית הבחירה, לכפר עלכלעוונותינו.

3 רבן גמליאל

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן:

פסח. מצה ומרור:

פסח שהיו אבותינו אוכלים, בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה? על שום מה? על שום פסח הקדוש ברוך הוא, על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתי זבח פסח הוא לה', אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים, בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו.

יגביה המצה ויאמר

מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עלקתם מלך המלכים, הקדוש ברוך הוא, ונאלם, שנאמר: ויאפו את הבצק, אשר הוציא ממצרים, עגת מצות, כי לא חמץ: כי גרשו ממצרים, ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם.

יגביה המרור ויאמר

מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיה' אבותינו במצרים, שנאמר: ומררו את חייהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים, ובכל עבדה בשדה: את כל עבדתם, אשר עבדו בהם בפרך.

בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו, כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ה' לי, בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד, גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר: ואותנו הוציא משם, למען הביא אתנו, לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

לפיכך אנחנו חיבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה ולקלס, למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאלה. ונאמר לפנינו שירה חדשה. הללוקה:

הללויה. הללו עבדי ה'. הללו את שם ה'. יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו. מהלל שם ה'. רם על כל גוים ה'. על השמים כבודו: מי פה' אלקינו. המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל. מאשפת נרים אביון: להושיבי עס נדיבים. עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה. הללויה:

בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו. ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס, הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים. גבעות כנגי' צאן: מהלך הים כי תנוס. הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים. גבעות כנגי' צאן: מלפני אדון חולי ארץ. מלפני אלוה' יעקב: ההפכי הצור וגם מים. חלמיש למעיניו מים.

ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו ללילה הזה, לאכל מצה ומרור.

כו, ה' אלקינו ואלהי אבותינו, נגיענו למועדים ולרגלים אחרים, הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בבנין עירך, וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר נגיע דמם, על קיר מזבחה לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאלתנו, ועל פדות נפשונו:

ברוך אתה ה', גאל ישראל:

ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, בורא פרי הגפן:

נרצה

חסל סדור פסח פה' לכתו, ככל משפטו וחקתו. כפאשר זכינו לסדר אותו, כן נזכה לעשותו. זך שוכן מעונה, קומם קהל עדת מי מנה. בקרוב נהל נטעי כנה, פדוים לציון ברנה. לשנה הבאה בירושלים: